

Oude beroepen in en rond Oud Ade

7. De Naaister en de Kleermaker

Toen de vader van mijn moeder, Jan van der Poel van de Blankenhoeve, in 1914 overleed, moesten alle kinderen een jaar en zes weken rouwkleding dragen. Voor de meisjes betekende dit nieuwe zwarte kleren. Een luxe die niet iedereen zich kon permitteren. De kleren werden gemaakt door een naaister die in een van de huisjes van haar vader op het dorp woonde. Ik heb me altijd afgevraagd hoe dat in zijn werk ging en wie die naaister was. De keuze voor het beroep van deze zevende aflevering van oude beroepen heeft zeker iets te maken met die oude herinnering van mijn moeder. Het leek me bovendien eenvoudig om informatie over dit beroep te vergaren. Maar ik heb me vergist. Het beeld van de naaister dat uit de vele gesprekken oprees was warrig en complex. Ik ben de tel kwijt van het aantal bezoeken en gesprekken dat ik moest voeren. Steeds weer werd ik doorgestuurd naar een ander die er meer van zou weten. Ik begon me als een lastpost te voelen bij mijn vele bezoeken met allerlei schijnbaar onnozele vragen over hoe en wat er door wie voor wie genaaid werd.

Annie de Haas

Één naam die steeds genoemd werd was die van Annie de Haas die kort geleden op 82-jarige leeftijd is overleden. Annie de Haas (1935-2017) was het enige kind van Cors de Haas (1891-1979) en Agnes van der Voort (1896-1970). Toen Cors en Agnes in 1933 trouwden waren zij al wat ouder, hij 42 en zij 37. Annie, die twee jaar later geboren werd, kreeg er geen broertje of zusje bij. Haar ouders woonden in een huisje op De Zevenhuizen. Cors tuinierde en moeder Agnes naaide. (Mien-Opdam-van der Fits en Annie van Schie-de Haas vertellen me dat Agnes hun bruidsjurk heeft gemaakt). Ze hadden het niet breed maar leefden zuinig. Na het overlijden van haar ouders heeft Annie die levensstijl in haar eentje voortgezet; ze is nooit getrouwd en koos er heel bewust voor alleen te blijven. Iedereen die ik vroeg wat hij/zij wist over Annie noemde haar zuinigheid en bescheidenheid. “Ze leefde in de vorige eeuw,” was een van de commentaren. “Ze vond alles te lux.” Ze zou nooit bij een dokter of tandarts geweest zijn. Een van mijn gesprekspartners merkte op dat je eerder rijk wordt van weinig uitgeven dan van veel verdienen. Annie was tevreden en gelukkig, vertelde ze aan een van haar vriendinnen. Op de rouwkaart die rondgestuurd werd na haar overlijden stond “Wees mij nabij.” Maar “Ik ben altijd gelukkig geweest” zou een toepasselijker citaat zijn geweest bij dit ongewoon sobere en stille leven.

Verhalen en voorbeelden over dat zuinige leven te over maar hoe was ze als naaister? Ik heb één persoon gesproken voor wie Annie een bruidsjurk heeft gemaakt. Iemand anders herinnert zich dat haar familie naaiwerk bij Annie afleverde om verستeld of vermaakt te worden. Weer iemand anders weet dat ze veel naaide voor mevrouw Van Dongen, de echtgenote van dokter Van Dongen (1916-2000). Maar Annie had ook ‘werkhuizen’ waar ze huishoudelijk werk verrichtte, zoals bij Van Oerle, Jan van Seggelen en de vrijgezelle broers Aris en Henk van der Voort bij het Vennemeer. Ook heeft ze in Den Haag in de kruidenierswinkel van Bep van Willem van der Geest (Zijldijk) gestaan. Professionele naaisters die geheel en al van hun naaiwerk leefden, heb ik in Oud Ade niet kunnen vinden. Op de Rip had Klaartje van Nierop haar naaiatelier achter de winkel van Zwetsloot. Meer weet ik niet van haar. Over de naaister die in 1914 de rouwkleding voor mijn moeder naaide heb ik evenmin iets kunnen achterhalen.

Een onduidelijk beeld

Een belangrijke factor die het beroep van naaister in Oud Ade en omgeving verward maakt was dat iedere huisvrouw min of meer geacht werd zelf te kunnen naaien. Aanstaaende bruiden naaiden soms hun eigen trouwjurk. Je zou kunnen zeggen dat naaien een onderdeel was van het beroep 'huisvrouw' of 'moeder'. Mijn eigen moeder heeft vóór haar trouwen in 1929 naailessen in Leiden gevolgd. Zij zal niet de enige geweest zijn. Maar als de huisvrouw niet kon naaien, was er altijd wel een dochter of ander familielid die die taak op zich nam. Meestal ging dat om verstellen en vermaken, dat wil zeggen iets nieuws maken uit de stof van een oud kledingstuk (als je de stof omkeerde zag die er nog als nieuw uit). In de familie van Klaas van Schie aan de Kaag waren dat de dochters Jo en Annie en een achternicht, Rensia van Schie. Winy van der Poel had een zus (Bep) die goed kan naaien en geregeld op de boerderij van Jaap en Winy kwam helpen. Annie van Schie-de Haas had een zus die ook Bep heette en haar ongeveer vijf jaar hielp in de huishouding en tegelijkertijd voor haar naaide. Bij Arie Poel op de Blankenhoeve aan het Vennemeer, waar 13 jongens en slechts drie dochters waren, kwam een nichtje, Cor van Dammes van der Poel, geregeld kleding verstellen. Voor het fijnere werk, zoals bruiloftskleding, werd hulp gezocht van een andere nicht, Annie van Jan Leeuwen uit Hazerswoude-Dorp.

De kleermaker

Een man die naaide werd 'kleermaker' genoemd. Dat klonk deftiger dan 'naaier', zeker toen het woord 'naaien' nog andere betekenissen kreeg en er flauwe grappen over gemaakt werden. Volgens Anna Rotteveel uit de Rip mochten vroeger vrouwen alleen vrouwen- en kinderkleding maken, geen mannenkleding. Dat was voorbehouden aan de mannelijke kleermaker. Volgens anderen is dat overdreven, maar er zat wel een grond van waarheid in: in de praktijk kwam het daar wel vaak op neer. Volgens Theo van der Poel in zijn *Een Eeuw door de Bank genomen* (p. 117) waren er in Oud Ade en omliggende plaatsen al vóór 1600 kleermakers ('snijders'). In Rijpwetering worden nu nog de namen van Frans de Dover (annex barbier) en Jan Hoogeboom ("Jantje Bouw") genoemd. Zelf heb ik in de laatste honderd jaar in Oud Ade slechts één kleermaker ontdekt, waarover niemand mij veel heeft kunnen vertellen. Ik heb dan ook niet één echte klant van hem kunnen vinden. Zijn naam was Chris Bens. Bij het noemen van die naam komt er bij een van mijn vaste informanten een uitdrukking van langgeleden bovendrijven: "Hort, zei Bens, een knoop aan 't vestje, het pak is klaar." Dat zou zoiets betekenen als "Klaar is Kees." Bens is vermoedelijk eind twintiger jaren van de vorige eeuw uit Nieuwe Wetering naar Oud Ade gekomen. Hij was getrouwd en had één dochter die Bonna heette, opvallend veel informanten weten dat nog. Die deftige naam maakte blijkbaar indruk bij de Oudase bevolking. Bens woonde aanvankelijk op het dorp aan de Leidseweg. Toen de huiseigenaar Cornelis Heemskerk vanuit De Zevenhuizen op zijn ouwe dag op het dorp wilde gaan wonen, verhuisde het gezin Bens naar het eind van de Zwarteweg, over de draai, op nummer 11. Onderwijzeres Juffrouw Dings, die bij het gezin in de kost was, verhuisde mee. In het boek van Theo van der Poel over de Bavo-school lees ik dat Bens rond 1930 in het Kerkbestuur zat.

Jan van der Poel die rond zijn 16e tegenover Chris Bens woonde weet heel weinig over zijn toenmalige buurman. Hij herinnert zich dat Bens een keer een gat in zijn broek 'onzichtbaar' heeft gestopt, maar een kostuum heeft de kleermaker nooit voor het gezin aan de andere kant van de sloot gemaakt, voor zover Jan zich kan herinneren. We mogen aannemen dat Bens een officiële opleiding tot kleermaker had gevolgd.

Het beroep van naaister of te wel coupeuse

De komst van de naaimachines bracht grote veranderingen, eerst hand- daarna trap- en later elektrische machines, met steeds meer mogelijkheden. Er werden mode-magazines uitgegeven met radeerpatronen. Dit alles bij elkaar zorgde ervoor dat de gewone huisvrouw zich ook aan het naaien waagde. Soms uit hobby, veelal ook uit economische overwegingen. Vrouwenemancipatie speelde ook een rol. Vrouwen kregen meer kansen op de arbeidsmarkt, ze volgden betere opleidingen. Daarnaast bleven er opleidingen om het vak van coupeuse te leren en zelf patronen te ontwerpen. Stoffen-kennis, knippen, prijs en stofberekening, borduren, smocken. Deze opleidingen waren, zoals bijna alles vroeger, kerkelijk gebonden, en werden bij ons dus veelal door nonnen gegeven. Zij waren aangesloten bij de vereniging St. Anna die ondersteunend lesmateriaal leverde. Na de oorlog was het moeilijk aan stof te komen en dus namen de nonnen hun toevlucht tot vloeipapier voor het praktijkonderwijs.

Maar hoe ging dat nu precies, de opleiding tot naaister en de uitoefening van het vak? Om daar als man, die weinig heeft met kleren, achter te komen, heb ik de hulp ingeroepen van mijn eigen zus, alweer een Annie, die het vak van coupeuse uitoefende in Leidschendam en omstreken, vóór haar huwelijk in 1959, en daarna in haar eigen gezin en bij bevriende relaties.

In 1942 werd de leerplicht in Nederland verlengd tot acht jaar. De twee jaar die toegevoegd werden na de lagere school werden voor meisjes veelal gevuld met praktisch onderwijs zoals de huishoudschool. Voor mijn zus, die op aandringen van haar moeder coupeuse werd (“nuttig voor ons gezin”), was dat de ‘modevakschool’ van twee jaar, een combinatie van algemeen huishouden en naaien. Daarna volgde ze twee jaar lang een opleiding tot ‘costumière’, twee dagen per week, gevolgd door een jaar coupeuse. Je moest een vast aantal kledingstukken naaien om je diploma te halen. Na het behalen van het diploma ging zij enkele dagen per week uit naaien maar de avonden werden gevuld met het naaien voor het huisgezin. Ik neem aan dat Annie de Haas iets soortgelijks heeft gedaan. Een van mijn ‘informanten’ vertelde me dat ze een cursus in Leiden had gevolgd.

In die periode waren er twee vaktijdschriften voor naaisters: ‘Knip’ en ‘Marion’. In Knip, dat vanaf 1969 eens per maand verscheen, zat een bijlage met allerlei patronen van kleding die de naaister met een radeerwielje kon ‘kopiëren’ op papier (zie illustratie in de digitale versie van De Brug). Via het uitgeknipte papieren patroon werd vervolgens het stoffen model uitgeknipt. De diverse onderdelen van het patroon werden eerst met spelden aan elkaar vastgemaakt en ik herinner me nog dat ik als kind dit gevaarlijke geheel vol spelden moest passen. Als het paste werd alles aan elkaar genaaid. Zo moet het ook bij Annie de Haas zijn gegaan. Volgens een artikel in het Parool bij het 50-jarig bestaan van Knip is het aantal abonnees sterk gedaald, omdat zelf kleding naaien voor het eigen gezin weinig meer voorkomt maar in de Kringloop kan men nog steeds oude Knips vinden.

Tot besluit

Annegreet van Bergen schrijft in haar boek ‘Gouden Jaren’ dat de ‘reparatiecultuur’ van begin vorige eeuw omstreeks 1970 verdwenen is. Ik citeer: “Deels is dat een kwestie van door rijkdom ingegeven luiheid: een nieuw T-shirt kopen is makkelijker dan de naaimachine pakken om een losgeraakte naad vast te stikken, te meer daar we steeds minder handig met naald en draad zijn geworden” (p. 72). Het zelf maken van kleding verdween geleidelijk en werd overgenomen door professionele naaiateliers die alleen nog kleding maakten voor de zeer welgestelden. De wegwerp- en sinds enige

jaren kringloopcultuur werkten ook het kopen van nieuwe, of tweedehandskleding, in de hand, ten koste van het verstellen en afdragen van oude kleding. Voor de klassieke naaister en kleermaker is vandaag weinig – of helemaal geen – emplooi meer. Zowel de professionele als de ‘amateur’ naaister van een halve eeuw geleden zijn praktisch uitgestorven. Tot slot: bij ieder beroep waar ik voor deze serie in dook, werd ik geïmponeerd door de vaardigheid, creativiteit en energie van de beoefenaar van het betreffende vak, maar bij de naaister werd ik overdonderd. Hoe zij uit het labyrint van lijntjes en patronen een prachtig kledingstuk toverde vervult me met diep ontzag. En – de ironie ten top – de moeder van mijn eigen kinderen deed het ook. En hoe!.

Bronnen

De mensen die mij geholpen hebben op mijn speurtocht zijn niet op twee handen te tellen. Sommigen worden genoemd in bovenstaande tekst, anderen verkozen anoniem te blijven. Mijn hartelijke dank aan allen. Verder heb ik dankbaar gebruik gemaakt van:
Margreet van Bergen (2014) *Gouden jaren: Hoe ons dagelijks leven in een halve eeuw onvoorstelbaar is veranderd*. Amsterdam: Atlas / Contact.
Annemart van Rhee (2019) Knip Mode 50 jaar: Wie naait er nog? *Het Parool* 4 maart 2019.

Sjaak van der Geest
Heeft u aanvullingen of correcties? Laat het me weten: 06-26971256

Bijlage in digitale versie

Mijn speurtochten naar foto's van de naaister en de kleermaker in actie waren vergeefs. Geen wonder. Zoals ik al bij eerdere afleveringen schreef, maakte men vroeger geen foto's van mensen die aan het werk waren. De zeldzame kiekjes die geschoten werden waren staatsieportretten of moesten feestelijke en plechtige gebeurtenissen vastleggen, niet de alledaagsheid van het werk. Tenzij er 'toeristen' met camera's langs kwamen voor wie dat alledaagse allerm minst gewoon was, zoals de 'watersport' mensen uit de stad die hun boten bij boerenerven hadden liggen en enthousiast de hooitijd (in de zomer!) fotografeerden en de boer een afdruk gaven. Maar Annie de Haas en haar moeder Agnes achter hun naaimachine kregen geen bezoek van toeristen. Wel is er uit het huis van Annie een schoenendoos met kiekjes tevoorschijn gekomen waarvan ik er enkele heb opgenomen in deze bijlage.

Moeder Agnes de Haas schenkt thee in voor het bezoek, ca 1950

Annie en haar moeder Agnes de Haas, ca. 1943.

Annie de Haas, ca 1965

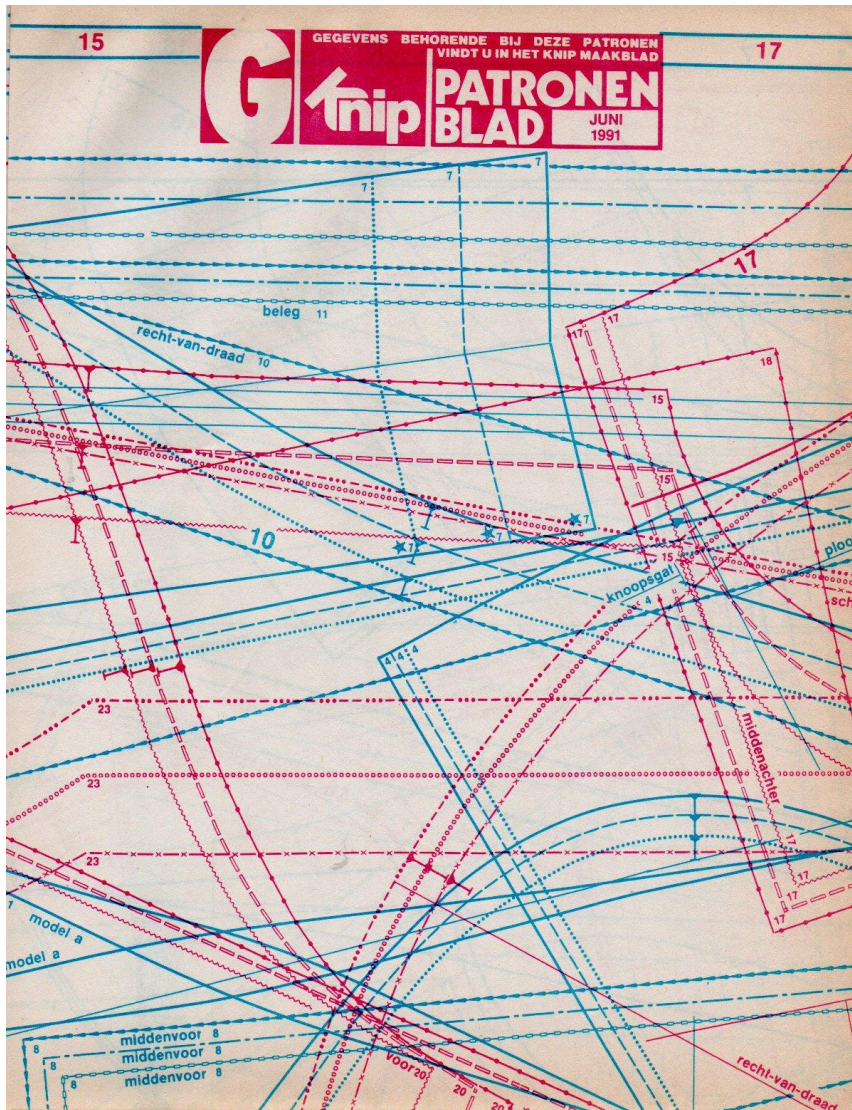
Trouwfoto van Bart Opdam en Mien Opdam-van der Fits (1952).
Mien in de jurk die Agnes de Haas gemaakt heeft.

Trouwfoto Jaap van der Poel en Winy van der Poel-van der Geest, 1955
De bruidsjurk van Winy kwam uit het atelier van Annie de Haas, maar we mogen aannemen dat moeder en dochter samen aan de jurk hebben gewerkt.

De eerste Knip, maart 1969

Een stukje patronenblad uit Knip

Radeerwiltje

Een staaltje zelfmaakmode in ons eigen gezin (schoolfeest Oude Wetering, 1982)